

Asia: VN/23782/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muutoksesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Syöpäjärjestöt vastustaa esitettyjä muutoksia alkoholilakiin.

Alkoholilla on erittäin merkittäviä vaikutuksia ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin, yhteiskunnan turvallisuuteen, lasten kasvuun ja kehitykseen, julkiseen talouteen sekä elinkeinoelämäään. Osa haitoista korostuu ongelmakäytön kohdalla mutta monet realisoituvat jo ns. kohtuukäytöllä. Alkoholin syöpävaarallisuudesta on erittäin vahva näyttö ja sen on arvioitu aiheuttavan Euroopassa 10 % miesten syövistä ja 3 % naisten syövistä.

Alkoholilain tavoitteena on vähentää alkoholista aiheutuvia haittoja. Nyt lausuttavana olevana hallituksen esitysluonnos on ristiriidassa alkoholilain tavoitteiden kanssa. Esitys tulee lisäämään alkoholin kulutusta ja siten siitä johtuvia moninaisia haittoja. Esitykselle ei anneta mitään alkoholilain tavoitteista lähteviä perusteita, vaan perusteet ovat puhtaasti poliittisia ja liittyvät kilpailun edistämiseen. Kun ensinnäkin huomioidaan suomalaisten vähittäistavarakaupan vahva keskittyminen kahdelle toimijalle, esityksen kilpailua lisäävät vaikutukset ovat joka tapauksessa vähäiset. Lisäksi on selvää, että alkoholipolitiikkaa on tarkasteltava sosiaali- ja terveystieteellisistä lähtökohdista, koska alkoholi ei ole tavanomainen kulutushyödyke. Sillä on merkittävät haittavaikutukset, vaikka sitä käytetään juuri siten kuin se on tarkoitettu. Alkoholiin ei voi soveltaa yleisiä kaupan ja kilpailun tavoitteita, koska kyse on ihmisten hengestä, terveydestä ja turvallisuudesta.

Sen lisäksi, että esitysluonnos on ristiriidassa alkoholilain tavoitteiden kanssa, se on ristiriidassa hallitusohjelmaan kirjattujen tavoitteiden kanssa.

Hallitus tavoittelee julkisen talouden tasapainottamista ja tuottavuuden parantamista. Mikäli alkoholin saatavuutta lisätään, näiden tavoitteiden toteutuminen hankaloituu. OECD:n arvion mukaan alkoholi alentaa sen jäsenmaissa tuottavuutta noin prosentin bruttokansantuotteesta.

Työikäisistä miehistä 39 % ja naisista 18 % on alkoholin riskikäyttäjiä. Alkoholihaitat heikentävät työterveyttä, työkykyä, työturvallisuutta ja työn tuottavuutta. Haitat näkyvät ennen muuta työtehon laskuna, työnjohdollisina ongelmina, lisääntyvinä työtapaturmina ja poissaoloina sekä ennenaikaisina eläkkeinä. On selvitetty, että jopa kahdessa kolmesta työkyvyttömyyseläkehakemuksesta taustalla olisi tosiasiallisesti alkoholiongelma, vaikka eläkettä haetaan muulla perusteella.

Vaikka alkoholin myynti vahvistaa alkoholista hyötyviä elinkeinoja, kuten ravintola- ja matkailualaa, alkoholin aiheuttamat haitat muualla, esimerkiksi rakennus-, korjaus-, valmistus-, prosessi- ja kuljetustyötä tekevillä aloilla, ovat merkittävät. Kokonaishaitat julkiselle taloudelle ovat suuremmat kuin joidenkin alojen saama hyöty.

Julkiseen talouteen liittyy vahvasti myös sosiaali- ja terveydenhuolto, joka on suurin yksittäinen menoerä julkisella sektorilla. Hallituksella on kunnianhimoisia tavoitteita sosiaali- ja terveydenhuollon menokehityksen hillitsemisestä. Mikäli alkoholin saatavuutta lisätään, tavoitteet vaarantuvat.

Alkoholin kulutuksella on suuria ja moninaisia vaikutuksia sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Alkoholi lisää lastensuojelun tarvetta. Se lisää asunnottomuutta. Se lisää päihteiden ongelmakäyttöä ja siitä johtuvia mielenterveysongelmia. Se lisää tapaturmia ja kuormittaa päivystystä ja ensihoitoa.

Alkoholi aiheuttaa yli 200:a eri sairautta. Yleensä tilastoitaviin alkoholisairauksiin lasketaan vain tietyt suoraan alkoholin aiheuttamat sairaudet, jolloin merkittävä osa alkoholin aiheuttamasta tautitaakasta jää pimentoon. Alkoholi aiheuttaa vuosittain Suomessa mm. 2 100 syöpää ja 500 syöpäkuolemaa. Alkoholi lisää merkittävästi myös muiden kansansairauksien, kuten sydän- ja verisuonisairauksien, mielenterveysongelmien ja diabeteksen riskiä. Alkoholin aiheuttamista kuolemista enemmistö on alkoholin aiheuttamia kansansairauksia.

Alkoholin terveydenhuollolle aiheuttamat suorat kustannukset ovat noin 157 miljoonaa euroa vuodessa. Alkoholi aiheuttaa vuosittain arviolta 35 800 sairaalahoitojaksoa, yli 220 000 sairaalahoitopäivää, yli 160 000 erikoissairaanhoidon avohoitokäyntiä sekä yli 21 000 perusterveydenhuollon avohoitokäyntiä. Lisäksi alkoholin aiheuttamia sairauspoissaoloja arvioidaan olevan noin 350 000 päivää.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa on merkittävä kustannusten nousupaine väestön ikääntymisen sekä yleistyvien kansansairauksien vuoksi. Mikäli alkoholin kulutusta lisätään, nousevat kustannukset sekä välittömästi että pitemmällä aikavälillä, kun alkoholin aiheuttamat sairausriskit alkavat realisoitua. Mikäli nyt lisätään alkoholin kulutusta, lisätään sote-sektorin kuormaa pitkäksi aikaa.

Alkoholin saatavuus ja kulutus

Alkoholin saatavuus ja hinta ovat keskeisimmät keinot vaikuttaa alkoholin kulutukseen. Saatavuuden lisääminen lisää alkoholin kulutusta. Vastaavasti mikäli alkoholin kulutusta ja haittoja halutaan vähentää, saatavuuden heikentäminen on tässä avainasemassa.

Esitetty muutos alkoholilakiin lisää alkoholin saatavuutta. 5,5–8-prosenttisten alkoholijuomien saatavuus lisääntyisi 1 600 % eli 17-kertaiseksi nykytilaan verrattuna. Näin suuri saatavuuden nousu näkyy väistämättä kulutuksessa.

Kaikenlainen kulutuksen kasvu on ongelmallista. Esimerkiksi syöpäriski lisääntyy juodun alkoholin määrän mukaan. Jo yksi päivittäinen alkoholiannos lisää syöpäriskiä. Kohtuukäyttö lisää monien muidenkin terveysongelmien riskiä.

Vahvempien alkoholijuomien tuominen päivittäistavarakauppoihin on omiaan lisäämään ongelmakäyttäjien alkoholin kulutusta. Jo edellinen alkoholilain muutos lisäsi juuri suurkulutusta. Tästä aiheutuvat yhteiskunnalliset ongelmat ja eriarvoisuus ovat suuria. Lapsille aiheutuvat ongelmat ovat merkittäviä: jo nyt 65–70 000 lasta elää perheessä, jossa vanhemmalla on alkoholiongelma. Vanhempien päihdeongelman negatiiviset seuraukset vaikuttavat lapsen elämään pitkäkestoisesti lisäten mm. mielenterveys- ja päihdeongelmien riskiä merkittävästi. Näiden perheiden määrää tai niissä kulutetun alkoholin määrää ei tule lisätä.

Saatavuuden lisääntyminen ja vahvempien alkoholijuomien hankkimisen helpottuminen lisäävät mahdollisesti myös nuorten alkoholin kulutusta. Alkoholi on erittäin haitallista nuorten terveydelle ja kehitykselle. Se lisää syrjäytymisen ja mielenterveysongelmien riskiä. Nuorten mielenterveyden parantaminen on aiheesta nostettu keskeiseen asemaan hallitusohjelmassa. Alkoholin saatavuuden lisääminen hankaloittaa tavoitteen saavuttamista.

Suomen valtiona tulee erityisesti suojella lapsia ja nuoria, heidän terveyttään, turvallisuuttaan ja hyvinvointiaan. Yksi keskeinen elementti tässä on heidän suojelemisensa alkoholin haitoilta. Tämä esitys on tavoitteelle päinvastainen. Jo se olisi yksin riittävä syy jättää esitys toteuttamatta.

Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt alkoholin vähittäismyyntiin yksinoikeusjärjestelmän yhdeksi parhaista keinoista vähentää alkoholista aiheutuvia haittoja. Yksinoikeusjärjestelmän etuja ovat mm. rajoitettu saatavuus, se, ettei myyntiä ja markkinointia ohjaa voitontavoittelu sekä se, että myynti tapahtuu erikoiskaupoissa.

Pohjoismainen yksinoikeusjärjestelmä on WHO:n mukaan hyvä esimerkki muille maille alkoholihaittojen vähentämiseksi. Ei tule tehdä muutoksia, jotka heikentävät yksinoikeusjärjestelmää, mitä tämä esitys osaltaan tekee.

Esitykset vaikutusarvioinnit

Lakiesitysluonnoksen vaikutusarvioinnit ovat mielestämme ongelmallisia.

Isoin kysymys on se, että hallituskaudelle suunniteltujen alkoholipoliittisten muutosten yhteisvaikutuksia ei ole arvioitu. Vaikka yksittäisten päätösten vaikutukset voisivat tuntua maltillisilta, kokonaisvaikutukset voivat kasvaa suuriksi. Lisäksi on hyvä huomata, että eri päätökset voivat voimistaa toistensa vaikutuksia. Esimerkiksi oluen veronalennus ja vahvojen oluiden saatavuuden lisääminen voivat yhdessä lisätä vahvan oluen kulutusta selvästi enemmän kuin kumpikaan muutos yksinään. Samoin alkoholin kotiinkuljetuksen mahdollistaminen lisää täysin uudella tavalla saatavuutta, heikentää ikärajavaltontaa ja siirtää kulutusta yhä enemmän koteihin.

Esitysluonnoksessa olevat vaikutusarvioit ovat puutteellisia, osin jopa harhaanjohtavia.

1. Vaikutukset yrityksiin

Esityksellä on negatiivisia vaikutuksia yrityksiin, jotka kärsivät alkoholin aiheuttamasta tuottavuuden laskusta. Näitä yrityksiä on paljon teollisuudessa, rakennus- ja kuljetusalla (ks. tarkemmin ylempää lausunnosta). Jotta yrityksiin kohdistuvista vaikutuksista saisi todenmukaisen kuvan, näitä ongelmia tulisi käsitellä tässä kohtaa vaikutusarviointeja.

2. Vaikutukset julkiseen talouteen

Sosiaali- ja terveydenhuolto on suurin yksittäinen julkinen menoerä. Mikäli tavoitteena on arvioida esitysluonnoksen vaikutuksia julkiseen talouteen, on välttämätöntä arvioida vaikutuksia sosiaali- ja

terveydenhuollon kustannuksiin. Kuten yllä on kuvattu, esitys tulee lisäämään kustannuksia. Vaikutukset julkiseen talouteen ovat negatiivisia.

Samoin julkiseen talouteen vaikuttaa negatiivisesti tuottavuuden lasku, jota alkoholi aiheuttaa. Tämäkin arvio kuitenkin puuttuu.

3. Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Alkoholi kuormittaa merkittävästi oikeuslaitosta ja poliisia. Mikäli alkoholin saatavuutta lisätään, poliisille ja oikeuslaitokselle koituvat ongelmat lisääntyvät. Tämä vaikutus olisi erittäin tärkeä arvioida, kun arvioidaan esityksen vaikutuksia viranomaisiin.

4. Vaikutukset kotitalouksien ja kuluttajien asemaan

Vaikutusarvioinnit tässä kohdassa ovat lähtökohdiltaan erikoisia. Perusoletuksena on, että saatavuuden lisääntyminen on ihmisille hyvä asia. Kuitenkin alkoholin aiheuttamat haitat sekä käyttäjilleen että näiden läheisille ja yhteiskunnan turvallisuudelle ovat erittäin suuret. Suoraan tai välillisesti alkoholin haitoista kärsii hyvin suuri osa suomalaisista. Mikäli alkoholin saatavuutta lisätään, nämä ongelmat lisääntyvät.

Erityisen tärkeää olisi huomioida ne kotitaloudet, joissa vanhemmalla on päihdeongelma, sekä suurkuluttajien kotitaloudet. Esityksen negatiiviset vaikutukset näissä perheissä ja näille kuluttajille ovat todennäköisesti erityisen suuret. Selvää on, että vaikutukset eivät ole positiivisia.

On myös syytä huomioida, että kansalaiset eivät näe esitystä tarpeelliseksi. 53 % suomalaisista kannattaa nykyistä alkoholipolitiikkaa. Alle puolet haluaisi viinit ruokakauppoihin ja vain neljännes myös väkevät alkoholijuomat. Kuitenkin alkoholin vähittäismyynnin yksinoikeusjärjestelmän heikentäminen johtaa vaihteittain suuntaan, jota väestö vastustaa.

5. Sosiaali- ja terveysvaikutukset

Vaikutusarvioinnista puuttuu täysin vaikutukset, joita esityksellä on esimerkiksi lastensuojeluun tai asunnottomuuteen ja syrjäytymiseen, vaikka ne ovat mitä suurimmassa määrin sosiaalisia vaikutuksia.

Esitämme, että muutoksia alkoholilakiin ei tehdä ja että alkoholipolitiikkaa tarkastellaan jatkossakin sosiaali- ja terveyspoliittisista lähtökohdista käsin.

Terävä Sini
Suomen Syöpäyhdistys ry